

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül első országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt kétszáz szóig 2 frt; a másodszeri hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961 sz. intézendők.

Előfizetési felhívás.

Lapunk egy félévi pályafutásának végéhez közeledvén, a július—decemberi félévre előfizetési felhívásunkat ezennel megújítjuk.

Az eddig megjelent számokból a nagyérdemű olvasó közönség megítélheti, hogy programmunkban kifejezett ígéreteinknek mennyiben tettünk eleget; lapunk irányára, szellemére, értékére biztos következtetést vonhat. Annál fogva újabb és más ígéretet nem teszünk mint azt, hogy felállított programmunkhoz hívek leszünk s azon törekszünk, hogy kitűnő munkatársaink segítségével lapunkat minél tartalmasabbá és tanulságosabbá tegyük.

Ha a t. olvasó közönség lapunk fenmaradását óhajtja, tisztelettel kérjük az előfizetési pénznek mielőbbi beküldésére a szerkesztőhöz. (Nagy-Péterfia 961. sz. a.)

Az előfizetési pénz mint eddig **egész évre 6 frt, félévre 3 frt.**

Debreczenben, 1879. június 3.

Joó István,

felelős szerkesztő és kiadótulajdonos.

A vallásszabadság és polgári házasság.

(Folytatás.)

A vallásszabadsághoz tartozik:

4. Az egyház szervezetének s ennél fogva kormányzata módjának megállapítása az államhatalom bármily kismérvű befolyása vagy korlátozása nélkül.

Bármely egyház szervezete legelső sorban az egyház hívei vallásos meggyőződésének, hitelveinek kifolyása. Előttünk áll a reformált egyház keletkezésének története, látjuk ebből, hogy a reformátusok az egyházi tradíciókkal szakítva a közvetlen forrásig a bibliáig mentek vissza; ennek tiszta vizéből meríték a hit nagy igazságait, az isteni tisztelet nyilvánításának s az egyház szervezetének és kormányzatának elveit egyiránt. A bibliából napnál világosabban bizonyítható, hogy az apostolok

az egyház szervezetét egészen demokratikus alapokra, az önkormányzat fenséges elvére alapították. Azon egyházhoz, melynek a lelki szabadság életelvévé tétetett, más mint az önkormányzat nem is illett volna. Minden újonnan szervezett egyházközség egy-egy kis szent köztársaság volt, s ezen egyházközségeket a közös tan, a közös szellem és ama közös főben a Krisztusban való hit tartotta össze.

A reformált egyház ezen ker. ős-elveket tette a szervezkedés és kormányzás alapjainak, ezeken létesítette a legteljesebb önkormányzatot, a hol csak a viszonyok megengedték. Nem egyes hatalmasok önkénye, hanem a hívek összeségének akarata volt tehát a határozó, szabályozó. S a reformatio kezdetén megelevenülnek az ős ker. egyház szerény de oly nagy szerepre hivatott egyházközségei az ő presbyteriumaikkal. Mert a reformatio az egyházközségeket tette az egyházi alkotmány alapköveivé, ezeken építette fel azt. „Még olyanok is, kik mint Stahl a mi napjainkban inkább más nézetekhez vonzódnak előszeretettel, kénytelenek voltak megvallani, hogy protesáns elvek szerint a községek azon elemek, melyekben a szent lélek hatalma munkás, melyeknek életében áll a keresztyénség megvalósulása az egyház.” (Bundeshagen Kirchenverfassungsgeschichte 57. l.) Erre nézve az első reformátorok mindnyájan megegyeztek. A reformátorok egyházközségei képzésénél két szempont uralkodott 1. helyesen megkülönböztették az egyházat az államtól, 2. a világtól. Ép azért a ref. egyház távol szerette magát tartani a politikától, nem nőtt össze az állammal, sőt inkább elvált attól. Mert a ref. egyház jobban szerette a szabadságot mint a hatalmat és gazdagságot függéssel.

De az ő szerény, népies mivóltához nem is jól állt volna a hatalom fényében való sütkérezés, egyszerű erkölceihez az udvaronczkodás. S nagy bátorság nélkül ki lehet mondani, hogy minél kevesebb érintkezése volt az egyháznak az állammal, annál inkább saját természetének, lényének megfe-

elő szervezetet nyert, annál nemesebb irányban fejlődött benne a ker. élet. Ott van például a skót ref. egyház, ott vannak az amerikai presbyteri egyházak. A hol pedig az uralkodók mindjárt kezdetben elfogadták a reformatiót s az egyház ügyeibe szabályozólag befolytak, az egyház szervezete ott felelt meg legkevésbé az ő ker. elveknek. —

A r. kath. egyház a tekintély egyháza, hivei egy szervezett egésznek tagjai, bárhol lakjanak a világon. E látható egésznek feje a pápa, kitől lefelé végetlen sora van az egyházi méltóságoknak, rangfokozatoknak s mikép a ref. egyházban a szabadság úgy a r. kath. egyházban az engedelmesség elve húzódik át az egyházi élet és intézkedések minden ágazatjain. Hit- és erkölcstani, fegyelmi vagy egyházkormányzati tekintetben a felsőbb és különösen a főnek szava dönt, az előtt meghajlik a kisebb, az alantabbálló. Vagy is a r. kath. egyházban felfelé engedelmesség, lefelé a hatalom, tekintély elve uralkodó. A rangfokozatokon minél felebb megyünk, annál több a fény, a hatalom, a jog is.

„L' appetit vient en mangeant“ mondja a francia. Bizonyára az egyházi méltóságok fényének, hatalmának élvezete közben az erre vonatkozó vágy még növekszik s kielégítetést keres. A kielégithetlen nagyravágyás így jutott el végre odáig, hogy IV. Pál pápa „Cum ex apostolatus officio“ kezdetű bullájában ki merte mondani, miszerént: „A pápa ki mint Pontifex Maximus Istennek helytartója a földön, teljes hatalom birtokában van népek és királyságok felett, ezek mindannyia felett ő mond ítéletet, ő felette nem mondhat senki e világon.“ — Valamint a pápa felette áll minden fejedelemnek úgy az egyház is magasabb mint az állam. Vagyis a világi fejedelmek az egyház fejének, az állam az egyháznak tartozik engedelmességgel. S a mennyiben az államok nem voltak hajlandók e tant elismerni, azon igyekezett az egyház, hogy az állammal karöltve járjon, ezt befolyásolja, vele együtt a hatalom részese legyen, s ezt az ő céljaira ártalmas törekvések ellen felhasználhassa. Ezeknél fogva az egyház s állam ezer szálakkal lettek egymáshoz fűzve, s ha az állam e viszony alkalmatlan voltát beismerve szakítani akarna, az már többé egyoldalulag el nem intézhető. De hát hogyan lehet az, hogy a prot. egyház is keresztényen, a r. katolikus is az, mindeniknek szent könyve a biblia, és mégis ily különböző egyházalkotmányuk lett? Ugy lehet, hogy a r. katolikus egyház az ó-szövetségi hierarchiát, a prot. egyház az

új-szövetségi demokratikus egyházalkotmányt vette kiindulásul. A kiindulás különböző lévén, különböző lett az alkotmány, különböző szellemű és hajlamú lett a nép, mely itt vagy amott felnőtt. —

Nem szándékozom a hasonlatot tovább vinni, csak azt említem meg, hogy a mily mértékben a világi hatalom felé törekvő irányt vett fel a r. kath. egyház, épen úgy attól mindinkább eltávolodó irányt szeretett követni a prot. egyház, mely a hatalom befolyása nélkül saját természetét követve szervezkedett. Az inkább az abszolút egyeduralomnak, ez az alkotmányosságnak sőt a köztársasági államformának volt barátja, előmozdítója.

El kell ismerni, hogy mindenik egyháznak joga van saját elvei és saját belátása szerint szervezkedni, a szabadság vagy az engedelmesség elvét követni. Ezen elidegenithetlen joggal éltek a fentemlített egyházak, s joguk van élni azzal minden más egyháznak is. A hol e jog korlátozásnak van alávetve, ott az ugynevezett teljes vallásszabadság még hiányzik, ott az egyházak szabad és saját benső lényökből fakadó fejlődése akadályozva van. Egyetlen esetben volna joga az államnak az egyházak szervezetébe beleszólni, de akkor sem szabályozólag positiv intézkedéssel, hanem csak tagadólag, gátlólag, ha az egyház magának status in statu jogokat és hatalmat követelne, ha oly intézkedéseket hozna, hatóságait oly jogokkal és hatáskörrel ruházná fel, hogy ezeknél fogva az állammal folytonos surlódásba jőne, ennek törvényes, alkotmányos joggyakorlatát gátolná, felségét bénítaná stb. — De ha az egyház tisztán a hivek lelki életének kifejtésére törekszik, ha az állam világi ügyeibe avatkozni nem akar, ha egy szóval okosan megtudja vonni a határt, a hol az állam intézkedési jogai kezdődnek, akkor ezen határon belől neki szabadnak kell lennie.

Ezen tekintetben Magyarországon t. vallásszabadság nincsen. Hogy a kath. egyháznak autonómiaja nincs, arról az állam nem tehet, mert az egyház maga akarja, hogy ne legyen. Mi is lenne a kath. egyházból, ha abban a világiak azon befolyással és jogokkal bírnának, mint a protestánsoknál! — Ámde a protestánsok és görögkeletiek szép autonómiával dicsekedhetnek e hazában. Egyházuk elvei szerint szervezkednek, s különösen a protestánsok teljes alkotmányossággal kormányozzák egyházaikat, csak hogy törvényhozási s illetőleg szervezkedési szabadságuk bizonyos megszorításoknak van kitéve.

Az erdélyrészi protestánsokon kívül a többiek még mai napig sem tarthatnak zsinatot a király engedelmé nélkül, a zsinat helyét, idejét a tagok számát, a tárgyakat előre bejelenteni tartozván, a zsinaton királyi biztos van jelen, a zsinaton hozott törvényeik királyi szentesítés nélkül nem érvényesek. A budai kánonok például királyi szentesítést nem nyervén, egész terjedelmükben mind a mai napig sem léptek életbe. Ez nem helyes dolog. Mindenik egyház maga tudja mikor és mire van szüksége; mily eszközökkel és mimódon érheti el a maga céljait, ő tudja legjobban. Az állam ne avatkozzék az egyházak tisztán belügyeibe; az ő feladata és beleszólási joga ott kezdődik, a hol az egyház a maga feladatáról megfélekedve az állami érdekeket érinti, tilos mezőre téved. Erre nézve ellenőrzés tekintetéből elég, ha az egyházi főtisztviselők határozataikat vagy éppen törvényeiket a kormánynak tudomására juttatják. Ha például a ref. zsinat összeülend s a némelyek által óhajtott országos egyházi tanácsot felállíttatni óhajtja, az ide vonatkozó törvényt sőt a vallásos életet közelebb-ről szabályozó p. o. fegyelmi törvényeket is a királyi felségnek kell előbb szentesíteni. — Bizony egy kissé különös, anomal helyzet az, hogy valamely egyháznak belügyeire nézve a törvényhozó hatalmat oly nem az ő hitelveit valló bár különben a legdicőbb királylyal is kell megosztani.

Hiszen a felterjesztett jegyző- és törvénykönyvek tudomásul vétele alkalmával meggyőződést szerezhethet magának a kormány, hogy az azokban foglaltak nem praesudicálnak-e az állam érdekeinek, a közbékének és jóllétének, s az ilyen határozmányoktól elismerését megvonhatja, tehát saját érdekeit megóvhatja.

Azonban nagyon tekintélyes embereink sőt a zsinati előmunkálatokat készítő jeleseink a magyarországi részről még ma is szükségesnek itélik, hogy a zsinattartás és egyházi törvények végmegegerősítés végett a király elé terjesztessenek. Lehet, hogy e derék férfiak, mint magyar emberek úgy okoskodnak, hogy a görögkeleti egyháznak congressusi határozatai s a tiszta *jus in sacra* körén kívül eső minden más ügyekre vonatkozólag alkotott törvényei a királyi felség elé terjesztendők szentesítés végett; a királyi felség erősíti meg püspökeiket, érsekeiket, sőt engedélye nélkül congressus nem is tartható, s azon épügy kir. biztos van jelen, mint a prot. zsinaton; az pedig a magyar állam szempontjából fontos, előnyös, ha a szerb és román urak némi ellenőrzés alatt állanak, kik egyházi és vallási ügy

alatt a mint látjuk nem mindig hazafias irányt követnek. — A mi vezérférjaink ilyenemű okoskodása eszélyes, politikus lehet sok más szempontból is, de az ugynevezett teljes vallásszabadságnak nem kedvező. Ha pedig mi protestánsok e tekintetben teljes vallásszabadságot vivünk ki magunknak, akkor e hazában létező vagy ezután alakuló egyháztól sem lehet azon jogot megtagadni, hogy saját elvei és céljai szerint maga állapítsa meg szervezetét, határozza meg alsó és felső hatóságának jogkörét, kötelességeit, s hozzon az egyházi életet szabályozó törvényeket, megemlékezzék azon elvről, hogy az egyház status in statu nem lehet, hogy az állam souverainitása szent és sérthetetlen, s a mi azt sérti, az az állam területén nem létezhetik.

(Folyt. köv.)

Néhány szó a zsinati előmunkálatok és azokra vonatkozó egyházmegyei vélemények tárgyában.

(Folytatás.)

A zsinati előmunkálatok az egyházkerületekhez megküldetvén, azok által az egyes egyházmegyékhez küldettek le véleményezés végett. Mely egyházmegyei vélemények közül már több, részint az egyházi lapok, részben pedig a jegyzőkönyvek útján köztudomásra hozatván, nem lesz érdektelen azok felett rövid áttekintést tartani, azokat a zsinati előmunkálatok néhány főpontjára vonatkozólag csoportosítani.

A tervezet szerint: „a zsinaton összesen 114 személy képviseli a magyarországi ref. egyházat.“ Már ezen számra nézve mily nagy az eltérés és különböző a felfogás az egyházmegyék között. A gömöri egyházmegye, nem különben a békés-bánáti, a zsinati tagok számát felényire kívánja leszállíttatni; ellenben a nagy-károlyi jelentékenyen növeltetni óhajtja, mert szerinte: a zsinat tagjai legyenek hivatalból a püspökök, főgondnokokon kívül az esperestek és segédgondnokok is; sőt ez utóbbiaknak megfelelő számban minden egyházmegye választhasson még egy egyházi és egy világi képviselőt; vagy ha talán költségkimelés tekintetéből az egyház megye ily képviselőket nem választana is, az esperest és segédgondnokok tekintethetnek választott képviselők gyanánt. — A pápai egyházmegye a zsinati képviselők számát szintén kevesbiteni óhajtja, úgy vélekedvén, hogy a dunántuli egyházkerületből elég leend 8 képviselő, ily arányban válaszson a többi egyházkerület is. — A máramaros-ugocsi egyházmegye nem különben az alsó-szabolcsi az iskolák képviselőinek számát kívánja emeltetni; az alsó-zempléni pedig még a népiskolai tanítók részéről is egyházkerületenkint egy-egy zsinati képviselőt ajánl választatni. stb. stb.

A munkálatban foglalt azon tervezetnek, hogy: „szükség esetén kisebb egyházmegyék együvé vagy más nagyobb egyházmegyéhez is kapcsolhatók s az ekként összekapcsolt egyházmegyék egy közös választókerületet képeznek“ igen sok egyházmegye által kifogásoltatik. Ugyanis a nagy-bányai, beregi, ungi egyházmegyék azt javasolják, hogy minden jelenleg fenálló egyházmegye akármily népességű is, önállóan joga-

sitva legyen egy lelkészi s egy világi képviselő választásra; a *szatmári* egyházmegye ezt azzal pótolván meg, hogy ha ez elfogadtatnék, akkor a tiszántuli kerületben 26 képviselő választatván, a tervezet szerint pedig 34 képviselőt kellett volna választania, a még fennmaradt 8 képviselő, az egyházkerületi gyűlés belátásához képest a népesebb egyházmegyék közt osztassék fel.

A választási módozatot és eljárást is egyszerűsíteni kívánja több egyházmegye. Nevezetesen az *alsó-zempléni*, azon véleményben van, hogy „a megállapított számarányban egyházkerületenkint választandó képviselők épen oly móddal és szabályszerűséggel választassanak, mint a mely eljárás a püspök választásnál érvényben van; e szerint az egyházkerületben levő minden egyházközség közgyűlése szavazatát adja annyi számú jelöltre, a mely számarányban az illető egyházkerületnek a zsinaton képviseltetnie kell. A *gömöri* egyházmegye szintén ezt a véleményt osztja, sőt még póttagokat is óhajt választatni. — Az *alsó-szabolcsi* egyházmegye a presbyterium által kívánja a választást eszközöltetni; a *békés-bánati* pedig azon tervvel áll elő, hogy minden egyházközség 1000 lélekszámig birjon egy szavazattal; az 1000 jelken felül — nem véve tekintetbe a lelkészi állomások számát — minden újabb 3000 lélek akképen nyerjen egy szavazatot, hogy a 4000 lelket számláló egyháznak legyen 2; a 7000-et számlálóknak 3; a 10,000 meghaladónak 4; és így fokozatosan felebb minden 3000 lélekkel egy-egy újabb szavazata. És csak a presbyterium szavazzon nem pedig az egyházközségi közgyűlés.

A konventi bizottság munkálata szerint „a legközelebbi zsinat állandó elnökei lesznek: a hivatalára nézve legidősebb püspök és főgondnok.” — Ezen javaslatnak ellene mondanak *szatmári*, *ungi* és *pápai* egyházmegyék. A zsinat költségeire nézve pedig az *ungi* úgy vélekedik, hogy azokat a felállítandó egyetememes pénztár viselje, míg ilyen nem létesül, addig zsinat ne legyen.

Az egyházközségi közgyűlés szervezését majd mindenik egyházmegye elfogadta, annak hatáskörét bizonyos tekintetben azonban korlátozni kívánják, úgy vélekedvén, hogy a vagyonkezelés, a fekvő birtokok feletti rendelkezés, egyházi vagyon eladása, vétele stb. nem a közgyűlés elé való tárgyak, hanem azokban a presbyterium intézkedjék. Ellenben, ugymond a *békés-bánati* egyházmegye, a közgyűlés hatáskörébe tartozik a presbyterium netaláni törvényellenes intézkedései, bűnös és káros mulasztásai ellen a felsőbb hatóságnál emelendő panasz tehetés. A tiszamelléki egyházkerületben létező egyházmegyék pedig nemcsak a lelkész, presbyterek és gondnokok választását ruházzák az egész népre, hanem a tanítók s minden belhivatalnok választását is.

A presbyterium alakításánál a legtöbb egyházmegye a tanítókra is figyelemmel kíván lenni. Ugyanis az *alsó-zempléni* és *szatmári* egyházmegyék meghatározatni kívánják, hogy a hol egy tanító van az hivatalból, a hol pedig többen vannak ott a tanítói kar egy tagot válaszson a presbyteriumba.

Azt a §-t pedig mely azt mondja ki, hogy a presbyteriumnak tagjává nem választható az, ki az egyházközséggel bármilyen anyagi kötelezettségben áll: kihagyatni kívánták az *alsó-szabolcsi*, *alsó-zempléni*, *nagybányai*, *gömöri*, *szatmári*, *békésbánati* és *ungi* egyházmegyék. A *gömöri* egy-

házmegye a presbytereket éltök hosszára kívánja választatni; az *ungi* csak 3 évre, a *debreczeni* egyházmegye pedig 10 évre, míg az *alsó-zempléni* és *beregi* egyházmegyék az időtartam meghatározását a gyülekezetekre bizzák; a nagybányai egyházmegye azon pótlékkal töldvén meg, hogy a ki presbyterre megválasztatik s azt elfogadni nem akarja, fokozatos pénzváltással rovasse meg, kivéve ha 60-ik életévét meghaladta vagy ha beteges.

(Folyt. köv.)

TÁRCZA.

Az erkölcsi és vallási nevelés eszméinek fejlődése a francziáknál.

(Hetedik közlemény.)

A XIX. századhoz érkeztünk.

Visszatekintve a közelebbi korszakok paedagogiai irodalmára, a különböző irányok közt még mindig merevnek találjuk az ellentétet. A rationalismusként sikerült a szigoruan egyházas írókat elhallgattatni; de a néha előtörő nyilatkozatok hangja elárulta, hogy ezek nem mondtak le a szereplésről, hogy a kor paedagogiai divatjának most még engesztelhetlenebb ellenségei s csak alkalomra várnak, hogy újból előléphessenek. Az ettől jól megkülönböztethető evangyeliumi irány, mely nem egy vallásfelekezet, nem is egy tanítórend érdekében követelt magának szabadalmat a nevelésügyében, de a vallásos és pedig tisztán keresztényi szellemet igyekezett érvényre juttatni, mindig talált derék és bátor képviselőkre, — csak olvasó közönsége fogyatkozott meg Rousseau föllépése óta. A nagy közönség nem értette, mit akarhatnak még azzal a kereszténységgel; hiszen Rousseau, Basedow sem akarják vallástalanná tenni a nevelést, a keresztényen névnek is megadják a tartozó hódolatot, de az ő vallásuk egyetemesebb vallás, az ész örök vallása, mely a mozaismus, christianismus, mohammedanismus formulái alatt fellelte ami közös, ami fő: az emberit. Hát lehet ennél valami magasztosabb?

Mint annyiszor már, most is megfutotta az emberiség a maga útját hamis eszményei után rohanva. De csalódása talán sohasem volt rettenetesebb. A század nagy álma: az ember-fenség, mely még a nemesebb fejedelmek lelkét is foglalkoztatta, a terrorismus rémes valóságán végződött. — A szabadság, egyenlőség, testvériség ábrándoknak bizonyultak, melyek valósitása minden társadalmi rend felbomlására, az emberi nyers erők s szenvedélyek anarchiájára vezetett. A bálvány, melyet az ember magából magának csinált, nevetésesen törpének mutatta magát az istenség szerepében: ember volt az, gyarló ember, még annak is kiskorú, kinek gyámra van szüksége s ki nagykorúságát tán sohasem éri el. Absolutnak proklamálta a XVIII. század bölcsészete az emberi ész, melynek alárendelt minden szentet, a mult minden tiszteletreméltó hagyományát, megakarta szabadítani az emberiséget a hit phantomától, nem tudva, mily szegénynek lenne az emberi élet e hit nélkül, ha ugyan elválasztható volna tőle s nehezen értve meg, hogy e törekvésében maga is egy phantom után futkos. A philanthropismus paedagogiai eszménye is ez az absolut emberi ész volt, ennek vélt fénye vakította meg a philanthropista paedagogusok szemét. kik aztán elfeledték vizsgálni, hogy hát maga ez az ész honnan nyeri világosságát.

A XIX. századnak paedagogiai irodalmán is észrevehető bizonyos kiábrándulás, hogy ne mondjam kijózanodás. Az emberiség egy nagy tapasztalással lett gazdagabb; a nagy csalódások, mint az egyes embert, a társadalmat is komolyabbá, megfontolóbba tették. Érettebb volt már az európai társadalom, semhogy egyik tulságból a másikba essék; a politikai és vallási reactio a forradalom után csak átmeneti

lett. A forradalom jelszavát: elvetni minden örökségét a multnak, nem a réginek mindenáron való restaurációja váltotta fel, hanem az intézmények fokozatos javításának, a szabadság és törvényesség kiegyeztetésének gyakorlati elve. Ez elv lett a jelen század nagy öröksége, mely a kormányok absolutistikus hajlamai, a népek elégedetlenségének olykori kitörései, az annyi fajta politikai szédeltések daczára hovatovább érvényesíti magát. Ugyanezt mondhatni a paedagogiáról s közelebb a francziáról is. A paedagogiai idealismusként igazat adtak az események a nélkül, hogy mindazt értéktelennek bizonyították volna amit a paedagogiai realismus akart. Az az előítélet, mely a mult században népszerűtlenné tett egy könyvet, mihelyt abban a bibliára volt hivatkozás; s viszont az az elfogultság, mely még a lélektani s didaktikai törvényeket is gyanusoknak tartotta, ha nem a próféták vagy apostolok nevében hirdették, szerencsére olvadni kezdett. A nevelésügy őszinte barátai meggyőződtek, hogy az erkölcsi és vallási elem nagyobb alkalmazást érdemel a nevelésben, mint a mennyit annak a realismus kegyelemből megengedett. Másfelől a vallásos írók méltányosabban itélték meg, ami Rousseau és követőinek könyveiben maradó becsű, főleg a physikai és értelmi képzésre vonatkozókat. A kölcsönös megértés ez örvendetes processusát tünteti fel a jelen századi francia paedagogiai irodalom. Még találkozzunk makacs párthivekkel, megmegszólal egy régi hang a mult századból; de az írók s hozzátehetem a legtekintélyesebb paedagogiai írók többségénél minden kétségen felül elismert igazság immár, hogy a természetességgel nincs ellentétben a művelődés s az emberivel a keresztyéni.

Az eszmék világában az ilyen átalakulások lassanként történnek. Külső intézményeket meg lehet változtatni parancsszóra; a nézetek, a vélemények ellen guerilla-harcot kell folytatni, melyben a védekezőnek minden bokor buvóhelyül s minden szikla bástyául szolgál. A tudomány nagy igazságai úgy mint nagy tévedései nehezen hódítanak; de az új igazságok vagy új hypothesisok ellenében annál tovább fentartják magokat. A Copernikus-féle világrendszernek elfogadására például magoknál a tudomány embereinél félszázad kívántatott; tüzről, vízről, levegőről még ma is mint „elemek“-ről beszélünk. Ilyen fokozatos átváltozást észlelhetünk a jelen századi francia neveléstan irodalomban. A század elején feltűnő a nagy hallgatás, mintha az írók találgatnák s nem tudnák megelni az alaphangot, melyből a közönséghez szólniok kell. Tekintélyesebb író nem is lép fel paedagogiai munkával. A közönség szellemi szükségét angol és német művek fordításával fedezik s ezek közt van képviselője a rationalismusként, a positiv vallásnak s a közvetítő iránynak, — mintha próbára akarnák tenni a közönséget, milyen szellemű munka talál több olvasóra. S midőn mind sűrűbben megindul az irodalmi termelés, sajátos, hogy többnyire nők irnak s az elmélkedések főtárgya a „nevelés“ mintha a keresztyéni állásponthoz közeledésért kevésbé illethetné a nőket a következtetés vádjá, s mintha a kibékülést azon vidéken akarnák megkezdeni, hol teljes szakadás csakugyan nem történt a vallásos és vallástalan paedagogia közt: a nőnevelés terén. Változott a modor is. A rationalista írók nemcsak tisztelettel szólnak az egyházzal, a templomokról, de keresve keresik a kifejezéseket, melyek bibliai zamatuak, a keresztyénség „eszmény“-ét magasztalva emlegetik, — csak még a Krisztus név kimondása feszélyezi őket. Végre megtalálják a jelgét, melyet sem a bölcsésznek sem a keresztyének nem derogál elfogadni a kötelesség szóban. Ez alá aláférnek az ész elvont erényei s a positiv vallás parancsai. — A kötelesség eszméjében culminál a harminczas évek paedagogiai elmélete, hogy aztán a keresztyéni eszmény foglalja el ismét méltó helyét a nevelés céljának meghatározásában.

Az idegen nyelvből francziára fordított művek közt, melyek közé tartozik *Pestalozzi* „Anyák könyve“ is, legtöbb hatású volt a francia paedagogiára két angol mű: a *Miss*

Edgeworth-é és a *Miss Hamilton-é*. Mindkét munkára gyakran történik hivatkozás későbbi francia könyvekben, s néha ugyanazon könyvben, noha a két mű iránya határozottan ellentétes. Mindkettő a XIX. század első éveiben jelent meg francia nyelven, egyik Genfben, másik Párisban.

Edgeworth kisasszonynak „Gyakorlati nevelés“-ét *Pictet de Rochemont* ültette át azon meggyőződésben, hogy a paedagogiai regények és elméletek ezen korában szükség van oly könyvre, melyben kerülve van minden költött, minden szinpadias, de annál több a tény s a tapasztalás. Amellett nem hiányzott abból a pszichologiai alapvetés sem. *Edgeworth* kisasszony tudós atyjának vezetése alatt be volt avatva a skót kölcészek *Reid* és *Dugald Stewart* lélektani vizsgálódásaiba. Műve annyival inkább számíthatott népszerűségre, mert mint fordítója meg is róvja, abban a vallás merő *abstractióvá* van téve; ő a gyermekek erkölcsi neveléséhez még annak az ugynevezett természeti vallásnak dogmáit sem tartja szükségesnek. Fordítójának vádjára azt feleli: ha nem hiszi, hogy vallás nélkül is lehet jó embereket nevelni, jöjjön és nézze meg az ő családjuk tagjait s meg fog győződni a *tisztán erkölcsi* nevelés jó eredményeiről. *Pictet* felelhetne volna erre, hogy lényeges különbség van a philosophiai s keresztyéni morál közt, hogy kedvező körülmények közt nevelhetünk jó embert a józan önzés elvei szerint is, de minden embert minden életviszonyok közt csak az a moral tarthat fenn, mely isten parancsát látja az erkölcsi törvényben, mely a földi létet égi hittel szenteli meg; — *Pictet* azonban, ki maga is a Rousseau iskolájához tartozott, nem felelhetette ezt. — A finom *moralis tapintatosságot* azonban *Miss Edgeworth* nevelési módszerétől senki sem fogja elvitatni. E tekintetben magasan felette áll Rousseauak, kinek paedagogiai fogásait sokszor helyteleneknek bizonyítja. — Azt mondja többek közt: „Van egy pont, mely felett Rousseau s más szerzők ő utána nagy tévedésben vannak s veszedelmes tanácsokat osztogatnak: ez az, midőn ajánlják a szülőknek a hamisságot a végből, hogy a gyermekekkel megkedveltessék az *igazmondást*; fentartják a nevelők számára az elmés hazugság privilegiumát nem gondolva meg, hogy a gyermek éles pillantása előbb utóbb felfedezi e csalást s ekkor a bizalmatlanság gyógyíthatanná lesz. — Az őszinteség a legjobb politika.“ Folytatva e tárgy felett okoskodását vigyázatra int a kérdezősködésben, midőn meg akarjuk tudni, vajjon igazat szolt-e növendékünk. „Ha tekintetünk azt árulja el, hogy nagy fontosságot tulajdonítunk a várt feleletnek, a gyermek nyugtalaná lesz s tekintetünkben igyekszik kiolvasni, *mit lesz jó felelnie* . . . Valahányszor félelem a nevelés mozgató elve, a gyermeknek okvetlen hamissá vagy legalább tettetővé kell lenni.“ . . . Továbbá elmondja, hogy az *igazmondóságnak* mily nagy ellensége a nevelésessé válástól való félelem; megfordítva mily inger van az igazság elferdítésére, ha abból valami mulattatót lehet csinálni. „Ifju emberek, kik a nagy világba lépnek, hamar megismerik a nevelés érzelmében található új gyönyört s szeretik magokat arra fogékonyak mutatni. Ez oly korszak, melyben kiváló figyelemmel kell örködni felettök, nehogy a szellemesség iránti bámulatok meggyöngítse náluk az igazmondás szeretetét.“ — Hasonló finom észrevételeket találunk *Miss Edgeworth* könyvében a *sympathiát* illetőleg. A gyermekek természetes érzékenysége ránk felnőttekre, kiknek annyiszor volt módunkban az emberek színlelt részvételét boszankodni, valami ellenállhatlan vonzerővel bír; hajlandók vagyunk abba mindenféle erényt s szeretetreméltó tulajdonságot belemagyarázni. Mi sincs csábítóbb azon philosophiai elméletnél, mely szerint minden erkölcsi érzelem a *sympathiából* származik. S könnyű is azt összeköttetésbe hozni a szánalommal, barátsággal, jóakarattal, de annál nehezebb az igazságossággal, a cselekedetek érdemlő erejével, a hálával, lelkiismerettel. — „Én azt hiszem — mond *Miss Edgeworth* — hogy egy *sympathia* nélküli lény ezek egyikére sem volna képes s így a társas létre nem bírna fogékonyssággal; de másfelől bizonyosnak tartom, hogy egy különben kiváló érzékenységű ember a nevelés és az okos-

ság támogatása nélkül ha nem volna is minden fogékonyság nélkül a társadalmi kötelek iránt nagyon veszedelmessé válhatnak egy társaságra nézve. — Egy lény, kit csupán a sympathia kormányoz, a gyászos szenvedélyek befolyásának épen úgy alá volna vetve, mint a nemes szenvedélyekének. Együtt gyűlölné a bosszúállóval, boszankodnék az indulatoskodóval, féltékenykednék az iriggyel s takarékoskodnék a fősvénynyel. Mentől nagyobb lenne a sympathikus befolyás, annál szerencsétlenebbé s vétkesebbé válnék. — S feltéve hogy csak a nemes erényekre s szeretetreméltó tulajdonságokra volna képes az ily sympathikus ember, azért nem kevésbé átka lenne a társadalomnak. Résztéve feltartóztatná az igazság kezét; szeretete ép oly veszélyes lenne, mint szánakozása; hálája mások rovására magasztalná fel jötevőjét Egyszóval a sympathia inkább háló mint kalauz az erkölcsi magaviseletben, ha mikor ez érzelem nincs megvilágítva az okosság által.

Miss Hamilton „leveleit a nevelés főbb elveiről“ fordítója Chéron azzal a szabadkozással vezeti be, hogy egy ilyen „nagyon is mystikus hangulatu“ könyv talán nem fog a nagy közönség izlésével találkozni, de azért nem fog a felesleges lenni Franciaországban. hol „a hitetlenség soha sem érezte inkább a vallás szükséges voltát, mint most.“ S miben áll ez a mysticismus, melyért Chéron szükségesnek látta a mentegetőzést? Csupán abban, hogy Miss Hamilton nevelés elvei a *bibliából* indulnak ki. „Én nem követtem — mondja Miss Hamilton — más vezetőt, mint az evangélium parancsait, mert én ezekben találtam fel rövidletben mindazt, mit valaha a legfölvilágosultabb bölcsészet s a legmagasabb bölcsesség sugalt. Nem egyszer találtam az evangélium parancsait ellenmondásban a nagyvilág parancsaival, méginkább gyakorlatával; de hát ezek magok közt sincsenek harmoniában; valamennyien az erkölcsi jellem tökéletesítésére törekednek . . .“ Miss Hamilton főolvasmányul a bibliát akarja használni és pedig egészben nemcsak szemelvényekben. Azon lehető ellenvetésre, hogy az ó-szövetségben leírt régi egyszerű erkölcsök durváknak tetszhetnének a mi napjainkban, azt feleli: azok olvasása, csak akkor volna ártalmas, ha a gyermek lelke már megelőzőleg illetlen ideákkal lett megvesztegetve. Meghatóan festi a keresztyéni alázatosság fenségét szemben a gazdagság, születés, a társadalmi állás, a tudomány kicsinyes göggyével. Sok szép fejtegetései közül mutatványul idézem azt, hof ő is arra oktat, miképen kell a gyermeket a mások érzelmének tisztelésére s megosztására tanítani: „A gyermekek nem tudnak részt venni oly érzelmekben, melyeket sohasem próbáltak, más-ként mint hogy az érzelmek külső symptomáihoz alkalmazkodnak s erre a sophismák által el nem rontott természeti sympathia könnyen ráviszi őket. Azért a sympathiát éleszténünk kell, de soha sem szabad megelégedni annak látszatával. A helyett, hogy a gyermekeknek azt mondanók, mutassák magokat szomorúaknak, midőn valakit szenvedni látnak, arra kell őket tanítani, hogy legyenek a szenvedőnek szolgálatára és segítségére. Midőn a gyermekek valakit szenvedni látnak, jó velők megértetni, mennyire illetlen a vidámság és jókedv látszata olyan ember jelenlétében aki boldogtalan; de ugyan akkor gondosan vigyáznék s megtiltanám minden oly érzelem szenvedését, mely idegen a szívtől. Az emberek gyakran hajlandók vak elfogultságból az efféle szenvedést felbátorítani a gyermekekénél, ami nem egyéb mint a rokonszenv látszatával helyettesíteni annak valóságát.“

(Folyt. köv.)

BELFÖLD.

Felvilágosításul Joó István urnak s a tisztelt közönségnek.

Joó István ur lapja közelebbi számában a „Figyelő“ben tett s eljárására vonatkozó megjegyzésről szólván, neheztelő czikke végén azt mondja, hogy én, azon 15 ezer forint államsegély kinyerése tárgyában, mely a felsőbányai ref.

templom építésére az e. k. többszöri felirata folytán engedélyeztetett, 15-szöri állítólagos, be nem igazolt utazásért 950 frt s 15 krt kivántam; erre nézve addig is mig részletesebben lesz a dolog s az egész templomépités története közzétéve, az egyház jegyzőkönyveinek alapján következő felvilágosítással szolgállok.

A magyar protestánsizmus végvidékén álló felsőbányai ref. egyház, még 1845-ben kezdett s 1849-ben félbe-maradt templomának fölépítésére, azon 2100 frton kívül, mely bódogult elődöm Demeter József buzdítására az állami kényszer kölcsönből, a felsőbányai jobb indulatu lakosok által felekezeti különbség nélkül engedtetett át a ref. templom építésére, semmi pénzalappal nem bírván, 1868-ban mélt. Ujfalussy Miklós ur tanácsával élván, kérvényt intézett a nm. vallásügyi miniszteriumhoz, melyben *ingyen* vagy legalább *kamatnélküli kölcsönbe kér 15 ezer forintot*, a bányatizedből gyült s ez időszerint róm. kath. templom vagy kegyuri pénztárból, melyből nemrég a róm. kath. hiveknek 200 ezer frtot haladó költséges templom építettett, melyben akkor 200 ezer frt körüli összeg volt, melyet a felsőbányai magán bányászok valláskülönbség nélkül gyarapítottak oly formán, hogy minden 17-ik frt tisztajövedelmök havonként azon pénztár számára a kincstári hivatal által visszatartott. — A kérvény, a kultuszminiszterium által 1869-ben b. e. Balogh Péter püspök urhoz küldetett át azon kijelentéssel, adatként felelet arra, hogy mimódon kérhet segélyt vagy ingyen kölcsönt a ref. egyház a róm. kath. templom pénztárból? — Elődöm összeszedte a bizonyítékokat, melyek a főt. püspök és e. ker. ajánlásával felküldettek a kultuszminiszteriumhoz, honnan 1870 végén, tagadó válaszzal a bányagazgatóságához küldettek, s ott heverték, sem vissza nem adva, sem nem kérve, az én 1871-ben történt Felső-Bányára jöveletemig. 1871-ben Kerkápoly akkori pénzügyminiszter ur itt utazván át, tiszteletére én is megjelentem s miután mint régi ismerősét felismert s kérdezkedett az itteni ref. egyházzal: fölkértem, hogy a róm. kath. templom megnézése után, legyen kegyes nézze meg a mi rozzant fatemplomunkat is, s az 1849-ben félben maradt romjait. Megtette. Kevés ideig alkalmam lévén vele négyszemközt beszélni, fölemlítém előtte az 1868-ki előttem már ismeretes dugába dőlt kérelmet, kérdvén elfogad-e e tárgyban egy hozzá intézett kérelmet s igéri-e pártfogását? Miután igérte s innen Nagy-Bányára ment, hol egy napot volt töltendő: másnap már ott volt az estvétől reggelig szerkesztett kérvény, mely már nem szólt kölcsönről, de jogi alapon kért husz ezer frtot.

Még 1871-ben novemberben az ügy mintállása felől tudomást szerzendő, az egyháztanács által meghatározott 60 frt uti költséggel, felmentem Pestre, s ott voltam nyolcz nap, várva mig a miniszter urtól valami biztatást vehetek. Ezen ott létem után a miniszter ur a kérelmet véleményadás végett leküldte a bányagazgatóságához. Én miután a miniszter ur febr. vége felé biztatott, az egyh. által adott uti költséggel ismét felmentem Pestre s ott tiz nap alatt a miniszter urral háromszor találkoztam, az ügynek mélt. Ujfalussy Miklós urral barátokat szereztem, de semmi bizonyost haza nem hozhattam. Eljárásom eredményét, mely nem volt több mint reményt adó az egyh. tanácsal közölvén: a hangulat az lett, hogy ne költsékezzünk ezen ügyre, mely

egészen bizonytalan. Én ekkor 1872. april 1-én tartott gyűlésben, nem akarván az ügyet elejteni, azon ajánlatot tettem az egyháznak, hogy ha megbiz, magamra veszem az ügy kivitelének munkáját, irok, megyek a mennyiszor szükségesnek látom, ha aztán eredmény lesz, térítse meg az egyház költségeimet, ha pedig nem lesz, maradjon költség, fáradság az én károm. — Az ajánlat örömmel fogadtatott, s én megbiztattam, hogy a templom építésre, mind a már megkezdett kérelmezés sürgetését, mind országos könyöradomány gyűjtését eszközöljem, szóval a templomépítéshez pénzt szerezhessenek. Utiköltségeim és díjazásom meglesz. Én aztán tettem a mire vállalkoztam, — irtam, jártam-keltem, évenként kétszer háromszor, hetekig ácsorogtam a miniszterek előszobáiban, mint egy koldus, családom érdekét, szükségeit félretéve, mert midőn 6—700 frtnyi fizetésből, oly reménybeli utazásokra 120—150 forintokat kell évenként kiadni, az a család egyenes megkárosítása. De hálával tartozom Istennek, hogy engem takarékos élettárrsal áldott meg, ki ámbár sokszor könyezve, szükségünk és szegénységünkre utalva, mégis beleegyezett, hogy menjek, midőn hogy szükséges arról értesítettem. — Mily nehéz munka volt annak a pénznek kinyerése, arról tanúskodhatnak az időnkénti miniszter urakon kívül azonlelkes férfiak, kiknek örök hálával tartozom, mint mélt. Ujfalussy Miklós, Várad Gábor, Szász Károly, Zsarnay Ábrahám, Tisza Kálmán, Galgóczy Sándor, Mocsáry Lajos, s főt. Révész Bálint püspök urak. Főtiszt. püspök ur kértémre sokszor, az egyh. kerület kétszer irt ezen ügyben a miniszteriumhoz. De nekem kellett mindig résen állnom, irásban és személyesen kérelmezni, mert e nélkül, a kik az ügy kivitelének nehézségeivel ismerősök, tudják, hogy nem lett volna semmi eredmény. Hála Istennek s nagylelkű pártfogóimnak, kik részint buzgóságból részint baráti szivességből nekem az ügy kiviteléhez segédkezet nyújtottak. — Midőn a pénz nem husz, mint kérve volt, de 15 ezer frt utalványozva s az első részlet kifizetve lett, kijelentém hányszor voltam az ügy érdekében a miniszteriumoknál, beterjesztém irásban, mely időkb, melyért a nekem járó utiköltség tett 680 frt 15 krt.

Azonban én, 1871-ben idejövetelem után, midőn nevem estéjén néhányan meglátogattak, jó példát adandó, a templom építésre, melynek előttem álló romjai mindig fájó érzést költöttek lelkemben, 100 frtot irtam alá, most azt teljesítvén, fizettetett nekem 580 frt 15 krajczár.

Ezen beterjesztett s jegyzőkönyvbe vitt uti költség kifizetése ellen az egyh. tanácsban nemcsak egyetlen hang nem szólt, sőt az egyh. jegyző által indítványoztatott, hogy nekem, részint az utiköltség fejében, részint az 1872-ik aprilisi gyűlésben tett s jegyzőkönyvben álló ígéret szerint, mely a tisztelet díjról szól, ezer forint adassék. — Én a jóakaratot megköszöntem, s kijelentém, hogy a *beterjesztett uti költség megtérítésén kívül egy krajczárt sem fogadhatok el. Csak kötelességemet teljesítettem, s hálát adok istennek s jólelkű pártfogóimnak, hogy reménységemben meg nem csalatkoztam.* Ez a tény, melyet az egyh. ker. bizottság igazolni fog. A mi az e. ker. bizottságnak ideküldését illeti, ennek az oka ez: miután a felsőbányai egyh. tanács némely tagjai, a templomépítésre gyűjtött pénzzel való rendelkezést, kizárólagos joguknak tartják s daczára annak, hogy az építéshez szükséges s a város által ingyen adott összes fa kivágva,

behordva, mész óltva, némi kő hordva, költségvetés, terv készen van, nem tekintve a közel 200 éves templomot, melyet már ezelőtt 35 évvel tarthatlannak ítélték, a templom építést bizonytalan időre el akarták halasztani, a főt. püspök ur előterjesztése folytán az egyh. ker. *szükségességnek látta az intézkedést.*

A templomépítésre gyűjtött pénz, részint takarékpénztári könyv szerint, részint ámbár nem egészen rendes kötvényeken megvan. — Én az egyháznak sem adósa nem vagyok sem semmi pénzt nem kezelek. De felvigyázok. — Kötvények, takarékpénztári könyvek felelősségem alatt vannak, de azokhoz magánhasználatra sem én nem nyulhatok, sem *mást* nyulni nem engedek. — E részben tehát nincs semmi baj, semmi bűnössége senkinek. — Az egész fennakadás, mely reám nézve kellemetlenség, a gyűlekezeti s egyháztanács jogok kellő nem értéséből állt elő. — Egyebekről miket felhozhatnék, nem akarok szólni, s csak arra kérem Joó István urat, hogy azon állítólag hozzáküldött czikkeket, sziveskedjék átadni a főt. püspök urnak, hogy azok az e. ker. bizottságnak kézbesítettvén a kellemetlen félreértések megszüntethessenek, s nekem ki, — istené legyen a dicsőség, a felsőbányai templomépítésre, minden ellenzések daczára, husz ezer forintot szereztem, gyűjtöttem azok ellenében, kik ámbár a templom építési pénzhez egy krajczárral sem járultak s csak a készszel gazdálkodni szeretnének; törvényes és igazságos elégtétel adathassék!

Különben béke velünk!

F.-Bányán, junius 5. 1879.

Czelder Márton.

Meghívó.

A **tiszántuli ref. középiskolai tanáregyesület** második rendes közgyűlését, f. évi julius hó 9. és 10-ik napjain **Hódmező-Vásárhelyen** fogja megtartani, hová az egyesület tiszteletbeli, alapító, pártoló és rendes tagjai ezennel tisztelettel meghivatnak.

A közgyűlés tervrajza.

Jul. 8-ikán déli 12 órakor elindulás Debreczenből, éj-jeli 12 órakor megérkezés Hódmezővásárhelyre.

Jul. 9-ikén d. e. 8 órakor bizottsági, 9-kor közgyűlés következő tárgysorozattal:

1. Elnöki megnyitó beszéd.
2. Jegyzői jelentés.
3. Pénztárnoki jelentés.
4. Értekezés „A nyelvérzék élesztéséről s ez által a nyelvtisztaság megőrzéséről.” **Imre Sándortól.**
5. Adatok a hódmezővásárhelyi ref. főgymnasium éie-téből. **Futó Mihálytól.**
6. Rövid szemle a mult évi nevezetesebb tanügyi mozzanatok felett. **Géresi Kélmántól.**

Délután 4 órakor.

7. Esmecsere a gymnasiumi vallástanítás és a latin nyelv elemi tanítása felett.

Jul. 10-ikén d. e. 3 órakor bizottsági gyűlés, 9-kor a közgyűlés folytatása.

8. Bizottsági jelentések és indítványok.

9. Tisztujítás.
10. A tanterv megállapítása.
D. u órakor.
11. A tankönyvek kijelölése.
12. Próbatanítás a magyarnyelvből **Vozári Gyulától.**

A tagok elszállásolásáról a hódmezővásárhelyi kartársak és tanügybarátok gondoskodnak. — A tiszavidéki és alföld-fümei vasuti igazgatóságok leszállított áru utazási jegyek engedélyezése végett megkerestettek.

Szíveskedjenek azért a megjelenni szándékozók f. hó jun. 25-ikéig az egyesületi elnökségnél jelentkezni, kijelölve azon vasuti állomást is, a honnan indulni szándékoznak, hogy a jegyeket idejében kézhez kaphassák.

Csupán az elszállásoltatás ügyében a hódmezővásárhelyi főgymnasiumi igazgatóságnál a gyűlés napjáig folyvást jelentkezhetni.

Kelt Debreczenben, 1879. jun. 12.

Szegedi Sándor
elnök.

Gergely Károly
jegyző.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

A felekezeti közép- és felsőiskolák feletti legfőbb felügyeleti jog gyakorlásának módjáról szóló pontozatok tárgyában a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur egybehíván a protestáns egyház püspökeit és főgondnokait: azok közül a folyó hó hó 6-én tartott tanácskozáson megjelentek: báró Vay Miklós, Tisza Kálmán, gróf Lónyai menyhért, báró Próchnay Dezső, Péchy Tamás Dániel Gábor főgondnokok; Török Pál, Nagy Péter, Kun Bertalan, Révész Bálint, Teutsch György, Szeberényi Gusztáv, Ferencz József szuperintendensek. Akik is határozottan kifejezték a miniszter ur előtt, hogy ha a protestáns egyház nézetét óhajtja ismerni a pontozatokra nézve, akkor intézze megkeresését az egyházkerütekhez, majd nyilatkozni fognak azok, ők mint csak egyszerű szolgálói a protestáns egyháznak, annak nevében és képében nem nyilatkozhatnak. — Különben azt is kifejezték általánosan, hogy a pontozatok a protestáns egyház iskolaügyi autonómiáját teljesen megsemmisítik, s ha már intézkedni akar az államkormány ezen suprema inspectio tárgyában, akkor először alkossa meg a törvényhozás a közép és felső iskolákra vonatkozó szabályzatot, hogy azt a coordinatiót ismerve a protestáns egyház, ahhoz alkalmazkodva állapítsa meg saját iskoláira vonatkozólag a tanítás és tanulás módját, szabályait és rendjét.

A reformált egyházkerületek püspökei legközelebb Budapesten tartott tanácskozásukban elhatározták, hogy a fenforgó suprema inspectio tárgyában s a zsinati előmunkálatok ügyében a konvent szept hó 10-re hívassék egybe. Továbbá az egyetemes tanügyi bizottságnak oly modorban felállítását, a mint az a Dunamelléki ref. egyházkerület által indítványoztatott s a többi egyházkerületek által is — kivéven a dunántulit — elfogadtatott, égető szükség levén: ezen egyetemes tanügyi bizottság mielőbb szervezkedjék.

Adakozás. Az ördögös füzesi egyház -- Erdély -- a szegedi ref. egyház részére 8; — lelkész részére 2, összesen 10 frtot adományozott. Püspöki-hivatal.

„Egyházjogtan“ különös tekintettel a magyar protestáns egyház jogi viszonyaira. Irta Kovács Albert. Második füzet. Budapest 1878. Kiadja a „Magyarországi Protestáns Egylet.“ Később bővebb ismertetését fogjuk közölni.

Megjelent: *A magyar protestáns egyház történetének irodalma*, Irta *Balogh Ferencz*, depr. hittanszaki tanár. 8-ad rétet, 93 lap; ára 60 kr. Megrendelhető szerzőnél vagy a helybeli könyvárusoknál. Közelebb visszatérünk e műre.

Lapunk 21 számában a 191 lapon a 21. és 22. sorban álló közlemény így igazítandó ki: a szegedi ref. lelkész részére nt. Szücs Károly ref. lelkész N.-Létán 1 frtot, nt. Pap Gábor ref. esperes Köbölkuton 2 frtot adományozott.

Az arab nyelv szorgalmas tanuló buzdítására egy magát megnevezni nem akaró ügybarát öt darab aranyat és 20 ezüst tallért (egy forintost) ajánlott fel. Debreczen, 1879. jun. 12. *Balogh Ferencz* ak. igazgató.

Megjelent a **tiszántuli ref. egyházkerület statisztikai állapotának kimutatása az 1879. évre.** Debreczen nyomtatott a város könyvnyomdájában nagy 8-rét 50 lap. E szerint a tiszántuli egyházkerületben jelenleg van 550 anya, 458 leány-egyház; 641 lelkész; 820,122 lélek; 1063 tanító; 92,239 tanköteles gyermek, 70,280 iskolába járó; iskolázatlanok vannak 10,293. — Születtek 36,471; Halottak száma: 31,205; Konfirmáltak száma: 10,767 sz. — Ki van mutatva az is hogy az 1877. 1878. években mely lelkészek és tanítók haltak el; s nagyon sajtáságos, hogy az 550 lelkész közül 20-an, míg a majdnem kétannyi tanító közül (1063) mindössze 14-en haltak el.

Latin Gyakorlókönyv. Gymnasiumok II-ik osztálya számára megjelent. Szerkesztette Békési Gyula gymn. tanár. Debreczen, kiadja ifj. Csáthy Károly stb. 1879. Ára 1 frt. Addig is mig e derék műről behatóbban szólnánk, a legmelegebben ajánljuk azt a szakembereknek s általában a tanügyi férfiak becses figyelmébe.

„**Az Orgona-építészet Története**“ című 48 lapra terjedő munka hozzánk beküldetett. Irta Oláh Károly nagykirályi tanítóképezdei ének- és zenetanár. Nyomatott Kecskeméten Tóth László nyomdájában, melynek a szép nyomás becsületére válik. Kapható Budapesten Aigner Lajos könyvkereskedésében. Ára 35 kr. Ezen munka mint az „Előszó“ban olvashatjuk, a „Zenészet Lapok“ 1876. évi folyamában kevés változtatással megjelent. Mi e munkát átolvasván, a tárgy iránt érdeklődőknek szívesen ajánlhatjuk.

A magyar rendőri büntető codex 100 frtig terjedő büntetést szab azokra, kik az 1868. évi LIII. t. cz. 19. §-nak az ünnep és vasárnapokra vonatkozó intézkedéseit megsértik. A vallásszabadsággal nem egyezik ugyan meg az ilyen mű büntetés, de hasznos lehet.

Német tanulók. Egy közelebb közölt statisztikai kimutatás szerint Németország 20 egyetemén a múlt téli szemeszter alatt 18,738 tanuló vált bejegyezve. — Ezek közül 2438 theológiát, 5106 jogot, 3537 orvosi s végül 7657 bölcsészeti tudományokat tanult. Éveik középszáma 19 és 22 között változik.

Egy angol lap, a „Jewish Times“ a világon levő zsidók összes számát 6,503,000-re teszi.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Joo István.**

Főmunkatársak:

Tóth Sámuel.

Békési Gyula.